

Hans Henrik Grelland Bohman

Hvordan blir amerikanere og vietnamesere fremstilt i krigsfilmer om Vietnam?

Bacheloroppgave i Film- og videoproduksjon

Veileder: Anne Marit Myrstad

Mai 2024

Hans Henrik Grelland Bohman

Hvordan blir amerikanere og vietnamesere fremstilt i krigsfilmer om Vietnam?

Bacheloroppgave i Film- og videoproduksjon
Veileder: Anne Marit Myrstad
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for kunst- og medievitenskap

Kunnskap for en bedre verden

SAMMENDRAG

I denne bacheloroppgaven skal jeg gjennomføre en analyse om hvordan amerikanske soldater blir skildret i filmer om Vietnamkrigen, og jeg vil i den sammenhengen også se nærmere på hvordan vietnameserne blir framstilt som en naturlig motpart til dem. Jeg kommer til å benytte meg av to filmer fra to ulike tiår for å se på og sammenlikne utviklingen; *The Green Berets* (1968) og *Platoon* (1986). Jeg kommer hovedsakelig til å se på hvordan historien og den narrative strukturen i filmene er brukt for å vise likhetene og forskjellene mellom amerikanerne og vietnameserne, og hvordan dette kan være med å påvirke oss som seere og vår oppfatning av filmene og den faktiske amerikanske krigføringen i Vietnam som foregikk i virkeligheten. Jeg kommer til å benytte Audun Engelstads tekster i *Filmanalytiske tradisjoner og film og fortelling* om narrativ teori og filmanalyse, samt andre fagtekster om Vietnamfilmer for å utrede mine punkter tydeligere. Grunnen til at jeg valgte nettopp Vietnam er fordi Vietnamkrigsfilmer er en sjanger jeg lenge har hatt en interesse for, og fordi krigen i Vietnam er en krig jeg føler fortsatt er mye omdiskutert og relevant i dagens krigsherjede verdenssamfunn.

ABSTRACT

In this bachelor thesis, I will do an analysis on how American soldiers are portrayed in Vietnam war films, and in that context, I will also look into how the Vietnamese people are portrayed as the natural enemy on the other side of the conflict. I will use two movies from two different decades to explore and compare the development: *The Green Berets* (1968) and *Platoon* (1986). I will mainly look into how the story and narrative structure is built to compare the Americans and Vietnamese, and how this could have an effect on the viewers and our personal views on the conflict as a whole. I will be using Audun Engelstad's theories from *Filmanalytiske tradisjoner* and *Film og fortelling* to further explain my answers, as well as other texts. The reason I chose to write about Vietnam is because I have a great interest in this movie genre, as well as the fact that this war still remains somewhat controversial and relevant to our war-ridden time.

Innholdsliste

Vietnamkrigen.....	2
Narrativ.....	3
Bakgrunn for filmene	4
The Green Berets.....	5
Platoon.....	8
Drøfting	12
KONKLUSJON.....	16

Vietnamkrigen

Vietnamkrigen var og er fortsatt en svært kontroversiell krig både for USA og Vietnam. Krigen, som varte i tjue år (1955-1975), kan oppsummeres som en kompleks kollisjon av ulike politiske, ideologiske og strategiske mål som ikke bare involverte et tydelig nasjonalistisk splittet land i form av Vietnam, men også store, utenlandske verdensmakter som USA og Sovjetunionen. USA var spesielt delaktig innad i landet, da de ønsket å forhindre spredningen av kommunisme i Vietnam, og de var derfor fast bestemt på å bekjempe de nordvietnamesiske styrkene som ble støttet av det sovjetiske regimet, men de endte opp med å trekke seg ut av landet i 1975. Krigen var en dyr affære på flere måter enn en, og den endte opp med å koste mange tusen amerikanske liv, og over en million vietnamesiske. USAs befolkning var svært splittet rundt spørsmålet om hvorvidt det amerikanske militæret skulle involvere seg i konflikten, og det kommer jeg tilbake til når jeg skal se på tiden filmene ble lagd på og betydningen de hadde.

Krigsfilmer og fremstilling av fysiske konflikter fra fortiden har alltid vært en populær filmsjanger, spesielt for den vinnende siden, men hvordan fremstiller man en krig man endte opp med å tape? Vietnamfilmer har en unik plass innenfor filmstudier fordi i motsetning til andre historiske konflikter som har blitt vist på skjermen, har denne krigen fortsatt ikke en utbredt akseptert konklusjon, verken historisk eller fiksjonelt, noe som gjør at det er vanskelig å påpeke konvensjoner som kan brukes som fellestrekk på alle Vietnamfilmene, da det er store forskjeller på hva filmene fokuserer på og hva de forsøker å formidle (Anderegg 2008, 114). Dermed blir det naturlig å analysere hver enkelt Vietnamfilm som en selvstendig film, og ikke som en del av en større sjanger med bestemte konvensjoner som må følges.

Det skal også sies at der dets store forgjenger i krigsfilmsammenheng, andre verdenskrig, først og fremst har fått sine mest karakteriske skildringer gjennom historiske bøker, romaner og memoarer, har denne krigen primært blitt gitt liv gjennom film, hvorav mange av manusene (som også er originale verk) ikke er skrevet med en spesifikk historisk hendelse innad i krigen som bakteppe for historien (Andregg 2008, 1). De to filmene jeg har valgt handler om den samme krigen og innehar dermed flere like elementer i filmenes innhold og stil, inkludert historien, men de kan allikevel betegnes som rake motsetninger av hverandre på flere måter enn en.

Narrativ

En analyse i narrativ handler om hvordan vi strukturer og forteller en historie. Det finnes mange måter å fortelle historier gjennom filmmediet, men jeg kommer til å analysere disse historiene med et utgangspunkt i at begge filmene er klassisk lagde filmer skapt av Hollywood. Noen kjente fellestrekk ved klassiske fortellende filmer er at de skal være lette å forstå med tanke på tid og sted innad i filmens univers, de skal ha en klar og forståelig diskurs (hvordan fortellingen er fremstilt i filmen), samt en tydelig hovedkarakter/protagonist med et klart mål han/hun skal oppnå, med en påfølgende hindring/antagonist. Dette er noe jeg mener begge filmene er klare eksempler på, men på hver sin måte, noe jeg vil understøtte videre med eksempler.

Det er også viktig å se på hvordan en typisk klassisk film er strukturert for å kunne forstå hvordan disse to krigsfilmene er bygd opp, og de følger begge prinsipper som stammer helt tilbake til Aristoteles: Hendelsene i fortellingen skal høre naturlig sammen, og handlingen skal gi en forståelig sammenheng til hendelsene som foregår. Hendelsene og handlingene som foregår kommer til uttrykk gjennom kjernescener (en hendelse som er viktig for sammenhengen i historien) og komplementære scener (påvirker ikke hendelsene direkte, men er med på å gi dybde til karakterene og fortellingen). Begynnelsen starter med en igangsettende hendelse som utløser en hovedoppgave for hovedkarakteren. For å klare denne oppgaven må karakteren gjennom hindringer som han/hun til slutt klarer å løse for å nå målet (Bakøy og Moseng 2008, 27-29). Jeg skal derfor se nærmere på hvordan handlingen og hendelsene i filmene er med å påvirke vår oppfattelse av karakterene og krigen i henhold til Engelstads tekster om narrativ.

Bakgrunn for filmene

The Green Berets var en film både spilt og regissert av John Wayne, en allerede etablert og verdenskjent skuespiller på det tidspunktet, ikke minst fra tidligere krigsfilmer om andre verdenskrig som *Operation Pacific* (1951) og *Sands of Iwo Jima* (1949). *The Green Berets* er uten tvil den av filmene jeg skal analysere som skiller seg mest ut fra den gjennomsnittlige Vietnamfilmen, og det er av flere grunner: Denne filmen ble laget mens Vietnamkrigen pågikk (hvorav de fleste ble laget i etterkant), det er den eneste av filmene som fikk direkte støtte fra de amerikanske myndighetene, og filmen er den eneste som fremstiller Vietnamkrigen i et positivt lys. Spesielt det siste punktet har gjort det til en kontroversiell film, noe jeg også kommer tilbake til.

Filmens fortelling omhandler Oberst Kirby (John Wayne), som drar til Vietnam og leder kampen mot Viet Cong fra en amerikansk base midt i fiendtlig territorium. Med seg på laget har han flere amerikanske (og sørvietnamesiske) offiserer og sersjanter, og blant dem finner vi også Beckworth, en amerikansk journalist som gjennom første halvdel av filmen stiller seg svært kritisk til USAs involvering i krigen. Gjennom filmens gang bekjemper de amerikanske styrkene store mengder fiendtlige vietnamesiske styrker, samtidig som de greier å kidnappe en vietnamesisk general.

Den andre filmen jeg skal analysere, *Platoon*, handler om Chris Taylor, en ung mann i andre enden av militær-hierarkiet. Han drar til Vietnam fremfor å studere på grunn av et idealistisk ønske om å gjøre verden bedre og tjene landet sitt, men han innser at realiteten i Vietnam er en helt annen enn den han forutså, og i løpet av filmens gang får han kjenne på krigens vrede både på godt og vondt.

Når vi skal analysere de to filmene, er det viktig å se dem ut ifra tiden de ble laget fordi det ikke finnes klare konvensjoner å sammenlikne ut ifra, og da må vi også se på hvem den ble laget av. *The Green Berets* ble laget mens krigen fortsatt pågikk og diskusjonene rundt hvorvidt USA skulle være involvert var på sitt høyeste. Den ble regissert av den politisk høyreorienterte John Wayne, som selv allerede var en etablert «krigshelt» i filmverdenen etter å ha spilt i flere filmer om andre verdenskrig, til tross for at han selv aldri deltok i virkeligheten. Av den grunn ga det mening at han ønsket å fortsette å fremstille seg selv og sine filmer med en «pro-krig» holdning i et forsøk på å øke folkets støtte for krigføringen (Anderegg 2008, 24).

Den andre filmen jeg har valgt å analysere i denne oppgaven, *Platoon*, blir en naturlig kontrast til *The Green Berets*. Også her er det viktig å se på bakgrunnen for produksjonen av filmen og hvem som lagde den: Oliver Stone regisserte filmen over et tiår etter krigens slutt, og den ble faktisk laget som en motreaksjon til *The Green Berets*. Stone hadde selv tjenestegjort i Vietnam, og han mente at filmen til John Wayne hadde fremstilt krigen på en uriktig måte. Oliver Stone ville skrive en film basert på personlige opplevelser, og hans mål var klart: Vietnam var fortsatt ikke over så lenge mennesker fortsatte å trække på andre i søken etter makt, og han var overbevist om at filmen derfor var nødvendig å lage (Toplin 2000, 66).

Hovedkarakteren i denne filmen, unge Chris Taylor, blir spilt av Charlie Sheen, sønn av skuespilleren Martin Sheen som spilte hovedrollen i en annen amerikansk anti-Vietnam film, *Apocalypse Now* (1979). *Apocalypse Now* ble anerkjent som en av de beste anti-Vietnamfilmene, men filmens store fokus på mystikk, myter og symbolisme gjorde at realismen forsvant for mange av seerne, noe som igjen gjorde at den følte mindre autentisk (Eberwein 2005, 103). *Platoon* var derimot en film som baserte seg mer på å prøve å vise krigen akkurat som den var, og David Halberstam, en anmelder som selv hadde gjort reportasjer i Vietnam, omtalte den som den første «ekte» Vietnamfilmen og påsto at den var både politisk og historisk riktig (Eberwein 2005, 103).

The Green Berets

At *The Green Berets* er en film som er skapt for å bygge opp støtte og sympati til krigføringen i Vietnam, er det lite tvil om når man ser nærmere på historiefortellingen i filmen. Allerede i introen ser vi en montasje av stillbilder som viser krigende amerikanere som bekjemper vietnamesere til en amerikansk marsjsang i bakgrunnen. I filmens første minutter besvarer noen av de amerikanske soldatene spørsmål fra en kritisk journalistpresse, som tydelig er ment som en representasjon av den virkelige presseverdenen.

Beckworth, en spesielt skeptisk journalist, stiller spørsmål flere ganger om hvorfor de skal involvere seg i Vietnam, og soldatene, inkludert Kirby, bruker reflekterte retoriske virkemidler og sammenlikner Vietnams lidelser med USA, i tillegg til at de understreker hvor skummel spredningen av kommunismen i landet er, og spør ham til slutt; «Har du vært der nede selv?» (Wayne 1968, 00:11:05). Beckworths utvikling og endrede oppfatning av krigen gjennom filmen er et klart virkemiddel for å overbevise seerne om hvorfor krigen er nødvendig.

Innenfor narrativ teori kan vi omtale karakterer som enten runde eller flate, hvor flate karakterer er endimensjonale og har få karakteristiske trekk, mens de runde karakterene er mer uforutsigbare og mer komplekse i form av at ulike karakteregenskaper veksler på å ta plass (Engeland 2015, 65-66). John Waynes film består hovedsakelig av flate karakterer som kun har et mål: Knuse vietnameserne. Beckworth fremstår derfor som en tydelig kontrast ved at han har en personlig utvikling gjennom historiens gang i forhold til hvordan han forholder seg til hendelsene i Vietnam. Da er det også interessant at hans utvikling går i retning av å være mer positivt innstilt til amerikanernes involvering i Vietnam.

De amerikanske soldatene i filmen, ledet av Oberst Kirby, fremstilles som modige soldater som aldri setter spørsmål ved sin tilstedeværelse i landet. I løpet av filmens gang dør flere av dem, og nesten utelukkende dør de på svært tragiske eller heltmodige måter. Her kommer vi nærmere inn på hvordan det vietnamesiske fiendebildet fremstilles: Det første amerikanske offeret er en kaptein som blir drept av et bombeangrep på basen i nattens mørke (Wayne 1968, 00:44:47). Nesten alle sammentreffene med Viet Cong i løpet av filmen skjer i mørket, og det hjelper å bygge opp Viet Cong som en skummel, mystisk og «mørk» antagonist.

Vi kjenner dem ikke gjennom hvem de er, men heller gjennom hva de gjør. Viet Cong blir gjennom hele filmens gang fremstilt som ondskapsfulle vesener som kun bringer død og fordervelse for både amerikanerne og de sivile vietnameserne. Det beste eksempelet kommer midtveis i filmen, og er et vendepunkt for karakteren Beckworth: Han og noen soldater ser til skadde barn fra en nærliggende vietnamesisk landsby, og han får et godt forhold til en liten jente, som han velger å gi bort halskjedet sitt til (Wayne 1968, 01:00:55).

Kirby bestemmer seg for å hente dem dagen etter for beskyttelse, men når de kommer fram er hele landsbyen brent ned og mange drept, inkludert den lille jenta. Kirby begynner å fortelle om en liknende situasjon med Viet Cong fra fortiden som var enda verre, noe som skal understreke at dette er svært bevisst og repeterende ondskap fra Viet Cong (Wayne 1968, 01:09:42). Dette får også Beckworth til å innse viktigheten av de amerikanske soldatenes tilstedeværelse. Beckworths rolle i filmen er svært betydningsfull, da det er han som portretterer den «kritiske outsideren», og filmen kan tolkes som at hvis alle hadde tatt en tur til Vietnam, ville de ha nådd samme konklusjon som ham.

Viet Cong og deres soldater får aldri noen form for individuell beskrivelse eller menneskeliggjøring i løpet av filmen, og de blir aldri omtalt som noe annet enn «Charlie», utenom et og annet skjellsord som blir slengt i sinne og sorg.

Hver gang en amerikansk eller sør-vietnamesisk soldat dør, enten det er en kule, bombe eller felle, er det en påminnelse om hvor onde de er. Det samme blir vi påminnet i enda større grad når mer uskyldige ofre som barn og hunder blir drept, tilsynelatende uten et klart mål eller mening bak seg.

De gangene vi faktisk ser Viet Cong på skjermen, nesten utelukkende i kampsituasjoner, fremstilles de som dumme (de blir ofte drept i situasjoner de lett skulle ha unngått) eller feige (Kowalski, en amerikaner, blir drept når han må slåss til døden mot fire vietnamesere samtidig) (Wayne 1968, 01:51:05). Når de stormer den amerikanske basen kjemper de seg fram på numre alene, fremfor å bruke taktikk eller strategiske manøvrer. Når de midlertidig tar over basen og heiser flagget sitt, vises et bilde av amerikanske lik som blir plyndret, akkompagnert av dyster musikk (Wayne 1968, 01:36:40).

De amerikanske soldatene på sin side fremstilles i et mye mer positivt lys. På begynnelsen av filmen forteller den ene amerikanske soldaten journalistmengden at sør-vietnameserne trenger dem, og det er nettopp som beskyttere av de uskyldige vietnameserne de amerikanske soldatene hovedsakelig fremstilles gjennom hele filmens gang. Dette understrekes flere ganger gjennom filmen, blant annet gjennom den allerede nevnte situasjonen med landsbyen, men også gjennom det faktum at de har sårbare vietnamesiske kvinner og barn i basen sin fra før av, først og fremst Hamchunk, en liten vietnamesisk foreldreløs gutt som får et nært forhold til en amerikansk soldat, Peterson.

I en følelsesladet scene mellom de to understreker Hamchunk at han ikke har noen andre i livet sitt utenom den amerikanske soldaten, og han ender opp med å bli tatt under vingene til Peterson (Wayne 1968, 01:26:40). I tillegg har amerikanerne vietnamesere som kjemper på deres side, først og fremst symbolisert gjennom Kaptein Nim. Kaptein Nim fremstilles som en svært patriotisk og modig person, og han har en tragisk bakgrunn som svartmaler Viet Cong enda mer gjennom at hans egentlige hjem er Hanoi (hovedstad i Vietnam, liggende på nord-vietnamesisk territorium). Han får ikke dratt hjem før fienden er bekjempet, som han omtaler som «stinking cong».

Amerikanerne portretteres alltid med den moralske retten på sin side, det er aldri de som angriper først, og den eneste gangen de kan sies å starte en voldelig situasjon når de kidnapper den vietnamesiske generalen, er det allikevel delvis forkledd gjennom at de samtidig er nødt til å redde sin kvinnelige dobbeltagent, som er «fanget» hos ham.

Det er aldri et spørsmål i løpet av filmens gang som tar opp om hvorvidt amerikanerne gjør det rette, men det er en interessant situasjon i løpet av filmen som nesten utfordrer standpunktet: De finner en vietnamesisk muldvarp for Viet Cong innad i leiren, og de begynner å banke ham opp som følge av dette. Det oppstår en diskusjon om hvorvidt det er riktig behandling av mannen: Beckworth krever en rettslig prosess, men Kirby svarer med at her er prosessen en kule, og forteller videre at lighteren de fant i brystlomma på muldvarpen tilhørte en drept amerikansk offiser. I underteksten er beskjeden klokkeklar; Vietnameseren fortjener den behandlingen han er i ferd med å få (Wayne 1968, 00:56:40).

Når man ser *The Green Berets* og analyserer den på et dypere plan, er det åpenbart at filmen er ment som en oppfordring til å støtte den amerikanske krigføringen i Vietnam.

Narratologien følger en klassisk fortellende stil hvor Kirby drar for å hjelpe en utsatt amerikansk base, amerikanerne støter på utallige kamper/hindringer og lidelser mot Viet Cong, men hver gang klarer de å bekjempe dem til slutt med mot, oppofrelse og styrke. Vi ser Viet Cong begå store krigsforbrytelser og får se brutaliteten deres både direkte gjennom drapene på amerikanske og sør-vietnamesiske soldater, indirekte gjennom drapene på sivile og ikke minst gjennom dialog mellom flere av karakterene, men de blir alltid bekjempet til slutt av de gode og beskyttende amerikanerne, med ingen andre enn den amerikanske filmkrigshelten John Wayne i spissen.

Platoon

Chris Taylor, *Platoons* hovedkarakter, fremstilles som en ung og naiv mann med et ønske om å forbedre verden, kanskje nettopp den målgruppen John Wayne selv rettet sin film mot, men allerede i løpet av de første minuttene i filmen får Taylor et hardt og brått møte med realiteten: Idet han lander i Vietnam og spaserer inn på basen, får han nesten umiddelbart øyekontakt med oppskakete soldater, samtidig som likposer blir båret forbi ham.

Kroppsspråket tydeliggjør hans sjokkerte følelser, og alt han hører er en offisers stemme som roper ut; «Welcome to Nam!» (Stone 1986, 00:02:05) Denne brutale introen setter stemningen for resten av filmen og hvordan de velger å fremstille krigen og dets deltakere.

Det er mange motsetninger mellom denne filmen og *The Green Berets*, og den første store forskjellen går på karakteriseringen av de amerikanske soldatene selv. Audun Engelstad påpeker i *Filmanalytiske tradisjoner* at handlingsutviklingen er det viktigste for historien, men i tråd med den kommer egenskapene til karakterene.

Siden karakterene tilhører en bestemt situasjon og tar valg ut ifra den, er det viktig at de også passer til den situasjonen de er satt i (Bakøy og Moseng 2008, 24). Chris Taylor er ikke en fryktløs og respektert ledertype som Oberst Kirby. Han er en nykomling, noe filmen påminner oss gang på gang gjennom at de andre soldatene gjør narr av ham og viser tydelig forakt for hans mangel på erfaring og kunnskap om krigen og fienden. Han får skylden av medsoldater for visse situasjoner hvor han er uskyldig, ene og alene fordi han er ny og enklest å skylde på. De mer erfarne soldatene ser på ham som dødt kjøtt, og ønsker ikke å gjennomføre oppdrag med ham da de mener det vil sette deres egne liv i fare, noe som også understreker at solidariteten og samholdet mellom de amerikanske soldatene ikke er optimalt.

Dette er et tydelig konvensjonsbrudd med den vanlige narrative strukturen i krigsfilmer, som heller kommer til gode i John Waynes film, hvor det var viktig å fremstille de amerikanske soldatene/protagonistene som en solidarisk gruppe som kjempet mot et felles mål, uavhengig av de ulike rasene og bakgrunnen til soldatene (Chapman 2008, 164). De nye og utenforstående blir tatt inn i varmen, og alle jobber sammen. I *Platoon* er det stikk motsatt: Det er en klar moralsk forskjell blant soldatene i troppen, delvis som følge av ulike bakgrunner og erfaringer, og det blir raskt tydeliggjort og ender opp som en sentral konflikt i filmen.

Dette kan tolkes som en refleksjon på det splittede samfunnet i USA på samme tid, hvor man ofte har skyldt på mangel på politisk konsensus som hovedårsaken til at krigen ikke gikk i deres favør (Chapman 2008, 164).

Når det man ser på de andre sentrale amerikanske karakterene i filmen ved siden av Taylor, er det tydelig at det er en stor splid i gruppa. Gruppa ledes i praksis av de to sersjantene Elias og Barnes, og deres sterke personligheter er som natt og dag, noe som blir vist utallige ganger gjennom filmen. Man kan tolke deres karakterer som symboler på den gode og onde amerikaneren: Taylors første møte med begge er under en marsj i jungelen, hvor han begynner å besvime etter å ha blitt bitt av maur i det fuktige klimaet. Barnes sin respons er å kjeft og tydeliggjøre hvor ubrukelig han er, mens Elias velger å gi vann og oppmuntre ham videre (Stone 1986, 00:07:00). Der Barnes regjerer med frykt og trusler, tilbyr Elias oppmuntring og mental oppbygging.

Disse to karakterene er et tydelig forsøk på å vise mangfoldet og kompleksiteten i det amerikanske militæret, og at det slettes ikke er alle amerikanere som er like gode mennesker. Der både Elias og Barnes fremstår som målrettede soldater som vil vinne krigen, er fremgangsmåten ulik: Elias ønsker å redde Vietnam, Barnes ønsker å ødelegge Vietnam (Toplin 2000, 78).

Sersjant Elias er i stor grad en mentor for Taylor gjennom de vanskelige situasjonene de stadig vekk befinner seg i, og ved siden av Taylor selv er kanskje han den mest positive representasjonen av en amerikansk soldat i form av at han er moralsk og omsorgsfull. Da er det interessant at det er flere ting Elias gjør og sier som kan tolkes som en kritikk av Vietnamkrigen: Han har dannet sin egen gruppering av soldater som røyker dop i skjul som en måte å glemme omgivelsene på, og i den siste samtalen de to har sammen, forteller han Taylor at han pleide å tro på amerikanernes krigføring i likhet med Barnes, men at han ikke gjør det lenger nå. Han mener at amerikanerne har hersket med vietnameserne for lenge, og at før eller siden vil karma ta igjen på dem (Stone 1986, 00:59:55). At han nettopp ender med å dø som en følge av at han blir drept av sin kollega Barnes etter en heftig moralsk konfrontasjon mellom dem, kan tolkes som et tegn på at hans godhjertede personlighet ikke er forenlig med Vietnamkrigen og at han måtte vike for den «ekte» amerikaneren i Vietnam.

På motsatt side er sersjant Barnes et tydelig eksempel på råskapen krig kan medføre, også for amerikanske soldater. I løpet av filmen viser han liten sympati for sine falne medsoldater, hvor han heller bruker dem som eksempler på hvordan man ikke skal føre krig. I tillegg henretter han flere vietnamesiske mennesker, blant annet skadde soldater og forsvarsløse sivile, og til tross for at Elias truer med å få ham dømt for krigsforbrytelser, er det mange av de andre soldatene som støtter ham, inkludert løytnant Wolfe, deres direkte overordnede. Det er nemlig flere situasjoner hvor de amerikanske soldatene som gruppe blir fremstilt på en svært negativ måte, og det mest åpenbare øyeblikket kommer halvveis inn i filmen når de kommer fram til en vietnamesisk landsby for å finne vietnamesiske informanter: Både dyr og mennesker blir uprovosert skutt og sprengt, barn blir forsøkt voldtatt og hjemmene deres blir brent ned til ingenting. Når Taylor selv stopper voldtekten av et barn, er responsen han får kanskje det tydeligste eksempelet på hvor hensynsløse også amerikanerne kan være. De omtaler barnet som en «ting», og når Taylor svarer at hun er et menneske, er det ingen unnskyldning han får i respons, det eneste han får høre er: «Du passer ikke inn i Vietnam.» (Stone 1986, 00:55:30).

Når det gjelder den negative karakteriseringen av de amerikanske soldatene i *Platoon*, kommer det allikevel med mange nyanser, og filmen fritar seg ikke fra politiske ytringer. Taylor har flere indre monologer som muntlig repeterer innholdet i brev han skriver til bestemoren sin, og det kommer fram i alle brevene hvor vanskelig situasjonen er for dem alle der nede. Han påpeker hvordan det er «dritten» i samfunnet som blir sendt ut som soldater, mennesker i vanskelige livssituasjoner som ikke har mange andre valg. Ingen bryr seg om dem, de er usynlige og anonyme, men allikevel velger de å kjempe for USA. Det kunne under andre omstendigheter ha blitt tolket som en heltedige dåd, men den trykkende måten Taylor formulerer det på får det til å fremstå som en tragedie istedenfor.

Taylor på sin side er et unikum i historien i forhold til at han valgte frivillig å dra ned til Vietnam framfor å studere, et valg ingen av de andre soldatene han forteller det til verken forstår eller kan relatere til. Det gjør at Taylor fremstår mer som en observatør enn et likestilt offer når han beskriver de andre soldatene, noe som er med på å gi brevene hans et sterkere snev av objektivitet. Det er flere soldater, først og fremst de mørkhudede, som påpeker hvordan de blir utnyttet av systemet og hvorfor de må jobbe ræva av seg for «den hvite mann». De samme mørkhudede karakterene holder seg ofte for seg selv, noe som tydeliggjør at det ikke bare er moralske spørsmål som skaper splid innad i gruppa.

De samme karakterene påpeker hvordan alt bare handler om politikk, og det er flere anledninger de «onde» soldatene i gruppa virker til å slite med konsekvensene av det de har gjort eller er i ferd med å gjøre, ikke minst i etterkant av landsbyscenen. Alt dette er med på å menneskeligjøre de amerikanske soldatene, og vi får en kompleks helhet som stiller et klart spørsmål: Er amerikanerne faktisk så brutale av eget ønske, eller har de blitt formet sånn av omgivelsene?

James Chapman foreslår at skildringene av amerikanernes grusomheter mot sivilbefolkningen først og fremst er et symbol på hvordan krig råtner bort samvittigheten til dets deltakere uavhengig av hvem de er, og at det kun er et spørsmål om tid før barbari og brutalitet tar overhånd uansett (Chapman 2008, 163). En bemerkelsesverdige ting Taylor påpeker i sitt første brev til bestemoren, er at hvis du skal dø i Vietnam, er det best at det skjer tidlig, slik at du slipper å lide så mye (Stone 1986, 00:10:36). Dette tydeliggjør filmens og soldatenes standpunkt om at dette ikke er noe heltedige eventyr de går til; det er et helvete. Man kan altså tolke filmen som at amerikanerne ikke er onde, men heller at det er krigen som fremkaller ondskap.

Når det gjelder fremstillingen av fiendebildet i form av vietnameserne, er det også her er en klar forskjell fra *The Green Berets*, til tross for at vi også finner noen likheter, spesielt i begynnelsen. Viet Cong blir første gang sett som mørke silhuetter i en mørk og søkkvåt skog, og hele situasjonen utarter seg brått til et kaos av skudd, skrik og løping, hvor verken Taylor eller vi som seere har noen særlig oversikt over situasjonen (00:19:15).

Vietnamesernes framtreten blir også her akkompagnert av skummel musikk som bygger seg opp, og det hjelper oss å kjenne på frykten Taylor føler for dem, som flere ganger i filmen bare omtaler dem som «gooks», noe som viser en viss personlig avstand til fienden. I likhet med sin forgjenger *The Green Berets* blir også Viet Cong sine grusomme handlinger her til tider vist indirekte gjennom at Taylor og de andre finner en amerikansk soldats mishandlede lik, i tillegg til at noen amerikanske soldater blir drept av miner som er blitt lagt igjen i forlatte vietnamesiske groper som en felle.

Allikevel blir vietnameserne ikke bare fremstilt som brutale fiender som må bekjempes for enhver pris, de inntar også en offerrolle som tydeliggjøres spesielt i situasjonen hvor amerikanerne inntar landsbyen. De sivile vietnameserne anklages av amerikanerne for å være informanter uten at det fremlegges noen klare bevis, og som følge av dette blir de utsatt for krigsforbrytelser hvor de er maktesløse til å kjempe imot. Denne situasjonen vrir på perspektivet, hvor amerikanerne nå har blitt de brutale morderne og vietnameserne er de vi opplever sympati for.

Drøfting

Vår oppfattelse av karakterene i disse filmene dannes på bakgrunn av de valgene og handlingene de gjør, og det er gjennom disse samme handlingene vi får se nærmere på deres spesifikke rolle i sitt respektive univers. Audun Engelstad påpeker at i klassisk fortalte filmer utgjør karakterene handlingens sentrum, det vil altså si at handlingen i filmene er psykologisk motivert (Engelstad 2015, 60). Både valgene Kirby og Taylor tar gjennom historiens gang, være seg å skyte en vietnamesisk fiende (eller til og med amerikansk medsoldat i Taylors tilfelle) eller å hjelpe en sårbar person i nød er valg de tar ut ifra sine godt etablerte personlige motiver, bakgrunner og kunnskap (Bakøy og Moseng 2008, 24). Alle karakterene spiller sin rolle, noen mer betydningsfulle enn andre, men det alle har til felles er at de spiller sin rolle og sine karaktertrekk opp mot hovedkarakteren, for eksempel i form av å være en mentor, offer eller fiende. Kirby har mange allierte karakterer med seg i det militære hierarkisystemet, mens fienden forblir en generalisert trussel.

Taylor danner aldri noe sterkt forhold til noen vietnamesere, men han opplever å få både venner og fiender innad i den amerikanske troppen.

Kausaliteten i filmene er brakt ned på individnivå, det vil si at det er karakterenes handlinger som hele tiden styrer historien, enten det er gjennom aktiv handling eller at de må forholde seg til en hendelse utenfor sin kontroll. Kirby er øverstkommanderende på basen, og mange valg blir derfor tatt ut ifra hans direkte ordre, mens Taylor som menig er mer en passiv tilskuer til andres valg som han må forholde seg til. Men noe som man kan påstå er enda viktigere i akkurat denne oppgaven: Karakterenes funksjon kan også være å markere rådende holdninger, som for eksempel rasisme, korrupsjon eller heltemot (Bakøy og Moseng 2008, 24). *The Green Berets* er et standard eksempel på en klassisk fortalt Hollywood-film: John Wayne drar til en base som har som oppgave å kjempe mot vietnameserne, de blir utsatt for harde kamper, men klarer til slutt å oppnå målet sitt om å vinne over fienden.

Filmen ble vist til soldater som ankom Vietnam under krigen som et eksempel på hva en heltmodig soldat representerte, og flere veteraner har i ettertid fortalt om hvordan de identifiserte seg med John Waynes film, bare med seg selv i hovedrollen (Williams og Hammond 2006, 281). Denne filmen er et godt eksempel på det Aristoteles anerkjenner som en film med enkle handlinger, det vil si at betingelsene i filmen er kjent fra begynnelsen av (Kirby må hjelpe en base), hvor hovedkarakteren enten klarer målet eller ikke, noe han gjør her (Engelstad 2015, 39). Strukturen er lett å følge, og inneholder samtidig spennende sekvenser som bidrar til engasjement hos tilskueren og et ønske om seier for protagonisten.

Platoon er derimot et kroneksempel på en film fylt med komplekse handlinger, hvor handlingene flere ganger tar uforutsette vendinger som skaper nye premisser for protagonisten å forholde seg til. Kanskje den viktigste delen ved dette aspektet er det Aristoteles kalte gjenkjennelse, det vil si at hovedkarakteren får klarhet eller innsikt i noe han tidligere ikke kunne forholde seg til ut ifra sine forutsetninger (Engelstad 2015, 40). Gjennom filmen får Taylor oppleve grusomheter fra flere sider enn en, og sammenhengen mellom disse handlingene, spesielt i form av det amerikanerne gjør, gjør at det oppleves forståelig at han tar det drastiske valget å skyte sin egen sersjant mot slutten av filmen, til tross for at det både er moralsk og juridisk galt. Den idealistiske unge mannen som eksisterte på begynnelsen av filmen er ikke lenger der.

Platoon skilte seg også klart ut fra andre Vietnamfilmer, både i datiden og ettertiden i form av at denne allikevel først og fremst fokuserte på selve krigen, og ikke karakterene og krigens ettervirkninger på dem, noe som hadde blitt en mer populær retning for Vietnamfilmer i etterkant av krigen, hvorav den Oscar-vinnende *The Deer Hunter* (1978) kanskje er det mest kjente eksempelet.

Når vi skal drøfte hvordan vi som seere forholder oss til karakterene i filmen, er Murray Smiths teori om sympatistruktur og hvordan vi knytter oss til karakterene særlig interessant. Når en karakter er etablert, kan vi knytte oss til vedkommende og føle en tilhørighet basert på at vi klarer å forstå betingelsene for karakterens ståsted og dermed også handlingene han/hun foretar seg, hvorav dette er tett knyttet opp mot filmens fokalisering (fortellerperspektiv) og diskurs. Dette igjen gjør at vi som regel ønsker et bestemt utfall for karakterenes handlinger, og vi kan opprette det Murray kaller en allianse med karakteren (Engelstad 2015, 70).

Taylor blir sett ned på og behandlet respektløst innad i troppen sin uten en tilsynelatende rettferdig grunn, noe som trigger sympatien i oss, ettersom det er en situasjon og følelser vi kan relatere til, eller i det minste forstå. Vi kan også forstå sinnet hans mot Barnes fordi hans handlinger fremmer sjokk og vonde følelser i oss. Vi kan også forstå hengivenheten mot Elias, som fremstår som en farsfigur gjennom sine handlinger, noe som igjen fremstår trygt og godt for oss som seere.

Taylor fremstår alt i alt som en sympatisk karakter med reflekterte tanker og holdninger som tilsvarer en vanlig fungerende person, hvor hans mindre moralske handlinger, som for eksempel å skyte Barnes, er knyttet sammen med tidligere hendelser som gjør at han ikke fremstår ondskapsfull. Det gjør at han blir en naturlig protagonist å heie på.

Vi kommer aldri inn i det indre sinnet til Kirby på samme måte som Taylor, men handlingene og ordene hans fremstår alltid moralsk riktig ut ifra hvordan situasjonen er presentert i filmen, eller i det minste rettferdig, og når man sammenlikner det opp mot fienden, som aldri vises som noe annet enn en drepende, upersonlig sadist, er det lett å heie på ham også. Ettersom de fiendtlige karakterene/vietnameserne sjelden blir vist eller får noen nevneverdig karakterisering i noen av filmene, er det vanskelig å føle noen sterk tilknytning til dem, noe som kan betraktes som et svakhetstegn, spesielt i *Platoon*, hvor målet er å få frem det helhetlige bildet i krigen. Til tross for at vi kan føle sympati for vietnameserne i landsbyscenen, er det ikke direkte på grunn av deres karakterer vi føler det, men heller på grunn av de amerikanske karakterenes handlinger.

Det som er interessant å nevne er at interessen og produksjonen av filmer om Vietnam var lav på slutten av sekstitallet, noe som kan ha skyldtes at krigen på den tiden var en pågående og nærliggende konflikt for den amerikanske befolkningen. Allikevel var *The Green Berets* overraskende populær i forhold til liknende filmer på den tiden, som for eksempel *M*A*S*H* (1970) og *Catch 22* (1970), til tross for at den ble møtt med kritikk av en rekke anmeldere, som blant annet anklagde den for å være både rasistisk, falsk og umoralsk (Toplin 2000, 75).

Dette stiller spørsmålet om det kan ha vært tiltrekningskraften til John Wayne som filmstjerne som var hovedårsaken til suksessen, og ikke nødvendigvis en faktisk endret positiv holdning til krigen i den amerikanske befolkningen (Chapman 2008, 160). Det at Vietnamfilmer fortsatte å være en upopulær trend fram mot krigens slutt, tyder på at John Wayne ikke oppnådde ønsket sitt om å nå ut til amerikanerne. Med andre fungerte ikke filmens historie og karakterer i stor nok grad til å oppnå sin hensikt.

Platoon på sin side var skapt i ettertid av en Vietnam-veteran for å prøve å gi et mer multidimensjonalt bilde av hva soldatene bidro til og opplevde i krigen. Chris Taylor er en idealist og et klisje-eksempel på akkurat den type person John Wayne ønsket å formidle budskapet i sin film til, noe som neppe var et tilfeldig valg fra regiens side. Dette er et interessant og viktig punkt som faktisk ikke bare forteller oss om selve filmene, men også gir oss et innblikk i de komplekse kulturelle og politiske kontekstene de to filmene ble laget under.

Mye av rosen *Platoon* fikk for sitt fokus på realisme og autentiske scener ble kreditert regissøren og auteuren Oliver Stone, som selv deltok i krigen og ble tildelt medaljer for sin innsats, og medaljene ble benyttet som «bevis» på at han sto i riktig posisjon til å kunne skrive en «riktig fortalt» Vietnam-historie (Blackwell 2016, 46). Han skrev karakteren Chris Taylor basert på seg selv, og sidekarakterene var inspirert av soldater han møtte i Vietnam, mens historien var basert på hans faktiske opplevelser, hvor han påpekte selv at han skrev historien så «rett fram som mulig». Dette henter allikevel til en vesentlig grad av subjektivitet i hvordan karakterene er skildret og hvordan filmen er bygd opp, noe som igjen fører til et spørsmål om subjektiv tilnærming er den rette måten å skildre Vietnam på.

Journalisten Peter Blauner fra New York Magazine skrev at det som gjorde *Platoon* unik, i motsetning til for eksempel *The Deer Hunter* eller *Apocalypse Now*, var at denne filmen ikke brukte krigen som en metafor eller virkemiddel, men at den fokuserte på den faktiske krigen og de faktiske hendelsene (Eberwein 2005, 104).

Men, det skal også sies at det ble rettet kritikk mot filmen, nettopp på grunn av dets påståtte evne til å gi en riktig fremstilt versjon av krigen. Filmlæreren Michael Klein mente at filmen til tross for sin kritiske holdning til krigen, verken klarte å problematisere eller klargjøre opplevelsen av å være i Vietnam-æraen, og at den ikke klarte å vise USAs militære tilstedeværelse i Vietnam i verken et komplekst historisk eller politisk perspektiv, og at den fortsatt førte et tydelig «oss mot dem»-perspektiv som ikke gjenspeilet virkeligheten (Blackwell 2016, 46).

En interessant påstått konvensjon for Vietnamfilmer som en kritiker påsto at *Platoon* følger, og som neppe kan sies å være til fordel for Stones visjon, er at filmen egentlig virker til å bli fremstilt som et eget selvstendig drama i sin egen, lille boble, helt avskåret fra det historiske aspektet (Chapman 2008, 165). Dette tyder på at selv om *Platoon* hadde et mål om å fremstille Vietnam på en så realistisk og nyansert måte som mulig, var ikke historien og karakterene, spesielt vietnameserne, presentert godt nok til å gjøre det troverdig for alle. Men det kan også ses fra det enkle perspektivet som Hayden White viser til: Grusomme begivenheter og nasjonale traumer kan aldri gis en tilfredsstillende fremstilling innenfor en realistisk fortellerform (Engelstad 2015, 94).

KONKLUSJON

Ved første øyekast er det mange likheter mellom *The Green Berets* og *Platoon*: Handlingen og hendelsene finner begge sted i Vietnam under krigen og følger den klassisk fortalte narrative strukturen hvor protagonisten utallige ganger må kjempe mot den vietnamesiske fienden, men han klarer alltid å overleve til siste slutt. Allikevel er det også mange ulikheter som tydeliggjør en bevisst endring i hvordan man har valgt å fremstille krigen i ettertid: John Wayne viser i henhold til krigsfilmkonvensjoner en solidarisk amerikansk gruppe som er gode beskyttere av de uskyldige vietnamesiske sivile, mens Oliver Stone viser en amerikansk tropp fylt av splid og hat, men også noe kjærlighet, og at til syvende og sist er krig noe som går ut over oss alle. John Wayne viser nord-vietnameserne som onde og brutale fiender uten noen form for karakterisering utover kampbildene, mens Oliver Stone viser at vietnameserne også kunne være tragiske ofre for krigen.

Som seer kan vi lett la oss rive med av de spennende hendelsene og handlingene i historiene, og det er lagt opp til at vi skal heie på protagonistene. Men det som kan sees på som et stort skille: Der *The Green Berets* legger opp til at du skal heie på USAs krig, vil *Platoon* heller at du skal heie på mennesket Taylor, som er en stemme for antikrig i en svært splittet amerikansk tropp. *Platoon* går i større grad inn for å presentere Vietnam på en realistisk måte, men begge filmene lider av det som kanskje kan oppsummeres som Vietnamfilmens forbannelse: Så lenge det ikke eksisterer en felles akseptert konsensus om krigen og det som foregikk der, kan en film aldri presentere krigen på en fullstendig autentisk måte, uansett om det er hensikten eller ikke.

LITTERATURLISTE

- Anderegg, Michael. *Inventing Vietnam – The War in Film and Television*. 2008. Temple University Press.
- Bakøy, Eva og Jo Sondre Moseng. *Filmanalytiske tradisjoner*. 2008. Oslo: Universitetsforlaget.
- Blackwell, Wiley. *A Companion to the War Film*. 2016. West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.
- Chapman, James. *War and film*. 2008. Wiltshire: Reaktion Books Ltd.
- Eberwein, Robert. *The War Film*. 2005. New Jersey: Rutgers, The State University.
- Engelstad, Audun. *Film og fortelling*. 2015. Bergen: Fagbokforlaget.
- Toplin, Robert Brent. *Oliver Stone's USA – Film, History and Controversy*. 2000. Kansas: University Press of Kansas.
- Williams, Linda Ruth og Michael Hammond. *Contemporary American Cinema*. 2006. Berkshire: Open University Press.

FILMLISTE:

- Apocalypse Now*, Francis Coppola, 1979, USA.
- Catch 22*, Mike Nichols, 1970, USA.
- Deer Hunter*, Michael Cimino, 1978, USA.
- M*A*S*H*, Robert Altman, 1970, USA.
- Operation Pacific*, George Waggner, 1951, USA.
- Platoon*. Regissert av Oliver Stone. 1986; USA: Orion Pictures. 120 min.
<https://viaplay.no/player/default/filmer/platoon-1986>
- Sands of Iwo Jima*, Allan Dwan, 1949, USA.
- The Green Berets*. Regissert av John Wayne og Ray Kellogg. 1968; USA: Warner Bros. 142 min. <https://www.youtube.com/watch?v=Y6dNWRxyHL4>

